

Flera skribenter – en avsändare

En undersökning av vilka faktorer som bidrar till att skapa konsekvens i museiutställningars texter

Syftet med undersökningen är att studera skyltar i museiutställningar, och analysera hur dessa kan bidra till att utställningarna uppfattas som sammanhållna och konsekventa. Som exempel på detta analyseras två utställningar på Etnografiska museet i Stockholm. Dessa två har tillkommit på olika sätt, och visar sig vara olika konsekventa. Flera faktorer visar sig kunna påverka utställningstexternas konsekvens, främst tematiken och perspektivet. Samtidigt kan andra faktorer tillåtas variera utan att konsekvensen påverkas, till exempel attityder och språkhandlingar. Uppsatsen avslutas med en rekommendation till dem som skriver utställningstexter.

Examensarbete för Språkkonsultlinjen
Höstterminen 2004
Ulrika Berg
Handledare: Mona Blåsjö

Innehåll

1 Inledning och syfte	3
2 Tidigare forskning	4
2.1 En utställningstext bör vara lättläst	4
2.2 En utställning bör ha en övergripande idé	5
3 Bakgrund och material	6
3.1 Två utställningar ingår i undersökningen	6
4 Metod	8
4.1 Teman	8
4.2 Språkhandlingar och modalitet	9
4.3 Perspektiv och presentationer	10
4.4 Attityder	11
4.5 Frågor och propositioner	11
4.6 Intervjuer	12
5 Analys av utställningen Hunden	13
5.1 Teman	13
5.2 Språkhandlingar och modalitet	14
5.3 Perspektiv och presentationer	15
5.4 Attityder	15
5.5 Frågor och propositioner	15
6 Analys av utställningen Staden	17
6.1 Teman	17
6.2 Språkhandlingar och modalitet	18
6.3 Perspektiv och presentationer	19
6.4 Attityder	20
6.5 Frågor och propositioner	20
7 Resultat	22
7.1 Konsekvens beror av flera faktorer	22
7.2 Språket diskuteras redan på museet	24
8 Diskussion av resultaten	25
8.1 Samordningen måste börja tidigt	25
8.2 En skribent eller flera?	25
9 Råd till museiskribenter	27
Källor och litteratur	28
Bilaga 1 Bilder från utställningen Hunden	29
Bilaga 2 Bild från utställningen Staden	30

1 Inledning och syfte

Bara i Stockholm finns över 70 museer (www.stockholmsmuseer.se). På dessa museer, liksom på hundratals andra i hela landet, pågår utställningar som alla innehåller texter, till exempel skyltar, kataloger, etiketter och reklamlblad. Dessa utställningar har tusentals besökare varje år, ändå är det få språkforskare som intresserar sig för museernas texter (enligt Ekarv, 1991:24).

Margareta Ekarv (1991) har utarbetat råd för hur skyltar kan bli lättlästa och intressanta. Det finns också forskning om hur utställningars skyltar kan samspela med föremål och bilder (t.ex. Serrell 1996). I min undersökning vill jag tillföra forskningen kring museitexters läsbarhet ännu en aspekt. Jag menar att det är eftersträvansvärt att en utställning fungerar som en sammanhållen enhet, alltså att de olika delarna i utställningen hänger ihop genom ett samband som besökaren lätt kan uppfatta. Sambandet kan beskrivas som en idé eller ett påstående som följs upp genom hela utställningen. I min analys vill jag undersöka hur texterna i utställningen kan bidra till att utställningen hålls samman.

Jag menar att texterna, för att utställningen ska bli sammanhållen, bör vara konsekventa på ett sådant sätt att läsaren känner igen framställningssättet och tonen genom hela utställningen. Med konsekvens menar jag också att texterna ger intryck av att ha samma avsändare och samma mål. Texterna i utställningen kan tillsammans betraktas som en enda text, som om utställningen var en bok med många olika kapitel samlade inom samma pärmar. Det finns dock en stor skillnad mellan en utställning och en bok, nämligen att en utställning inte är linjär. Besökaren kan välja väg genom utställningen och läsa skyltarna i vilken ordning som helst, och dessutom hoppa över flera texter. Det gör att varje skylt måste kunna fungera både separat och som en del i helheten.

Uppsatsens syfte är att undersöka hur skylttexterna kan bidra till att hålla samman en utställning. Vilka faktorer är det som gör att skyltar uppfattas som konsekventa respektive inkonsekventa, och vilka faktorer kan variera utan att ge intryck av inkonsekvens? För att ta reda på detta analyserar jag två utställningar på Etnografiska museet. I analysen utgår jag från mitt första intryck av utställningarna, som visade att den ena utställningen var konsekvent och den andra inte.

I undersökningen finns ständigt en möjlighet att utvärdera även andra aspekter av texterna, till exempel att kritisera texterna för att de innehåller för många påståenden eller har ett misslyckat perspektiv. Jag undviker dock att göra sådana värderingar. Undersökningen gäller bara hur konsekvens skapas i utställningarna. Hur texterna blir lättlästa och intressanta finns det redan forskning om, till exempel Ekarv (1991). Min undersökning gäller bara en aspekt av vad som gör en utställning bra, och de rekommendationer jag ger i slutet av uppsatsen är inte tänkta att användas isolerade, utan i kombination med annan forskning om museitexter.

2 Tidigare forskning

Den forskning om museitexter som finns rör i första hand hur texter blir lättlästa och hur de kan samspela med föremål och bilder.

2.1 En utställningstext bör vara lättläst

I *Smaka på orden* (1991) ger Margareta Ekarv och Elisabet Olofsson råd om hur man skriver texter till utställningar. Båda är överens om att texten är en viktig del av utställningen, och att dess funktion inte bara är att informera. Texterna ska engagera, väcka associationer, relatera till besökarens egna kunskaper och stimulera fantasin. Samtidigt konstaterar de att texterna ofta är en eftersatt del av utställningen och att de inte sällan kommer till i sista stund, bara några dagar innan utställningen öppnar (Ekarv, 1991:20).

Ekarv och Olofsson är överens om att det inte går att göra en fast mall eller instruktion för hur utställningstexter bör skrivas. Varje utställning är unik, och texternas stil och innehåll ska anpassas efter vad den aktuella utställningen vill förmedla. Men författarna ger ändå generella råd om hur skylttexter bör se ut, och om hur de kan komma till.

Lässituationen vid en text i en utställning är den sämsta möjliga, påpekar Ekarv. Läsaren står upp och kan varken påverka ljusförhållanden eller läsvinkel. Runt omkring pratar och rör sig andra besökare, och dessutom konkurrerar de andra delarna av utställningen med texten. Intressanta bilder och installationer pockar på uppmärksamhet, och läsaren lockas hela tiden att fortsätta bort från texten. Därför, menar Ekarv, måste texten vara maximalt lättläst.

I sina råd om hur texter blir lättlästa har Ekarv inspirerats av stadsrådsberedningens klarspråksarbete (Ekarv, 1991:36) och Centrum för lättläst (Ekarv, 1991:44). Hon ger allmänna råd om LIX, abstraktionsnivå, ordval, satskonstruktion och stilnivå. Hon framhäver också vikten av ett frasriktigt radfall, alltså att raden bryts efter avslutad fras (Ekarv, 1991:63).

Men utställningstexterna ska inte bara vara lättlästa, menar Ekarv. De ska också vara läsvärda. Ekarv menar att många utställningar är för inriktade på informationsförmedling, och att det gör texterna tråkiga. Hon använder Karl Bühlers teori om signal- och symptomfunktion för att visa att texter kan göra mer än att bara påstå saker. Med den terminologi som jag använder i min undersökning (se avsnitt 4.2.1.) kan man säga att Ekarv vill ha flera olika språkhandlingar i varje text.

Olofsson påpekar att utställningstexter är en helt egen genre, och att museiutbildningar inte lär ut den typen av skrivande (Olofsson, 1991:209f). Därför förordar hon att museer tar in externa skribenter, som

engageras i ett tidigt skede och som skriver texterna i samarbete med utställningsproducenten och formgivaren.

2.2 En utställning bör ha en övergripande idé

I *Exhibit Labels* (1996) ger Beverly Serrell handfasta råd till dem som ska göra utställningar. Hon tar upp hur man anpassar sig till den tänkta besökaren, hur text och bild/föremål kan samspela och hur man kan använda elektroniska och interaktiva medier i utställningar. Hennes första och viktigaste råd, som alla följande råd bygger vidare på, är att en utställning bör ha en övergripande idé, ”a big idea” (Serrell, 1996:1). Den övergripande idén bör formuleras tidigt under arbetet och styra urvalet både av utställningsföremål och belysta aspekter av ämnet. Vilken som är utställningens övergripande idé ska, enligt Serrell, vara så tydligt att en besökare spontant ska kunna formulera den efter att ha besökt utställningen (Serrell, 1996:5).

Serrell tar också upp vilka olika typer av skyltar som hon anser bör finnas i en utställning. Utställningen bör ha en titel, som används konsekvent, en introduktions- och orienteringsskylt, sektionsskyltar och föremålsskyltar. De olika typerna av skyltar fyller olika funktioner. Utställningens titel ska väcka uppmärksamhet och informera om vad utställningen handlar om. Introduktionstextens uppgift är att introducera den övergripande idén och anslå tonen för hela utställningen. Sektionsskyltar bör finnas i varje del av utställningen, och har till uppgift att förklara varför en grupp föremål presenteras tillsammans eller att introducera ett undertema. Utöver dessa tre texttyper bör de enskilda föremålen vara försedda med kortare skylttexter.

I min uppsats använder jag Serrells termer för skylttyper, i min egen översättning från engelska, och tar fasta på hennes råd om den övergripande idén.

3 Bakgrund och material

Etnografiska museet på Djurgården i Stockholm är ett statligt museum som i nuvarande lokaler har funnits sedan början av 1980-talet. Museet har stora samlingar, runt 220 000 föremål, och arrangerar förutom utställningar även guidevisningar, föredrag och filmvisningar. Museet har dessutom en omfattande pedagogisk verksamhet. Syftet med museets verksamhet är bland annat att ”ange en hållning till föremålen, musiken, bilderna och böckerna, som skapar respekt för främmande kulturers sätt att förklara och genom förklaring behärska sin omgivning”.

(www.etnografiska.se)

3.1 Två utställningar ingår i undersökningen

På Etnografiska museet analyserar jag två utställningar. Den första, *Världens hundar*, är en mindre utställning om hundar som visades i museets trädgård under sommaren och hösten 2004. Den andra utställningen tillkom under kulturhuvudstadsåret 1998 i ett samarbete mellan fyra stockholmsmuseer som alla behandlade någon aspekt av städer. Utställningen heter *Staden – speglingar av kosmos* och lyfter fram den heliga och kultiska aspekten av städer. Jag kallar utställningarna *Hunden* och *Staden*.

3.1.1 Utställningen Hunden

Hunden har en introduktionstext som berättar att forskningen nyligen visat att hunden som art är äldre än man tidigare trott och att det finns tio hundraser som är ursprungligare än alla andra. Utöver introduktionstexten finns tio sektionsskyltar (se avsnitt 2.2) som beskriver varsin av de tio hundraserna. Varje skylt består av en text och ett foto av den aktuella hundrasen. Under skylten finns en siluett som visar hunden i naturlig storlek.

Alla skyltar i *Hunden* har skrivits av samma person. Skribenten har samlat fakta genom flera källor och även haft hjälp i faktasamlandet av andra på museet. En faktagranskare på Naturhistoriska riksmuseet har godkänt innehållet. Därefter har texterna redigerats av museets redaktör, som främst kortat i texterna, ordnat radfall och dyligt.

3.1.2 Utställningen Staden

Utställningen *Staden* har en introduktionstext och sju delar som var och en behandlar en stad. Varje del har en huvudtext och ett varierande antal föremål, bilder och installationer som också är försedda med skyltar. Jag valde att analysera denna utställning eftersom jag fick indikationer från flera håll om att den saknade konsekvens.

I min undersökning har jag begränsat mig till att analysera introduktionstexten och de sju sektionsskyltarna¹. Det finns alltså mer information om varje stad än vad som framkommer på sektionsskyltarna, och min analys skulle naturligtvis bli mer komplett om jag analyserat alla texter i utställningen. Att jag valt att begränsa mig beror både på att undersökningen skulle bli för stor annars, och på att min utgångspunkt gör just sektionsskyltarna lämpade för analys. Min utgångspunkt är att sektionsskyltarnas funktion är att hålla samman utställningen, oberoende av andra skyltar som finns i montrar och vid installationer.

Staden har till stor del skapats av museets intendent. Varje intendent har valt ut den eller de städer inom varje geografiskt område som presenteras i utställningen, vilken "historia" som berättas, vilka föremål som ställs ut och hur den installation som symboliserar staden ser ut. Det är också intendenterna som har skrivit texterna. Skyltarna i utställningen har alltså flera olika skribenter.

I samband med utställningen tog man också fram en bok. Boken skrevs av en anställd på museet utifrån information från intendenterna. Samma skribent har också skrivit introduktionstexten. Enligt en av de anställda på museet som jag pratat med skrevs den texten mot bakgrund av boken, inte utställningen. Enligt samma informant fanns texten inte med i utställningen från början. Den text som jag uppfattar som introduktionstext betraktas alltså inte självklart så av intendenterna. Att jag ändå valt att betrakta den som en introduktionstext beror på att jag utgår från besökarens intryck av utställningen, inte skribenternas. Jag, som besökare, uppfattar skylten som en introduktionstext eftersom den finns just innanför dörrarna till utställningen, är mycket större än alla andra skyltar, introducerar de sju städerna och har utställningens titel som rubrik.

Enligt informanterna sker arbetet med texterna alltid under tidspress. En av dem berättar att texterna till *Staden* skrevs färdigt under natten innan utställningen skulle visas för pressen. Texterna skickades direkt från skribenten till den tekniska avdelningen som gör skyltarna, och passerade alltså aldrig någon redaktör.

3.1.3 Avgränsning

I undersökningen tar jag inte upp några språkliga aspekter utöver min analys av konsekvensen. Därför vill jag här passa på att påpeka att mitt spontana intryck av de enskilda texterna i båda utställningarna är att de är välskrivna och lättlästa. En informant berättar att några av intendenterna varit på skrivkurs, och det märks på texterna att skribenterna är medvetna om språket och angelägna om att skriva tydligt.

¹ I mina samtal med intendenterna (se avsnitt 5.5) har jag fått uppfattningen att de inte själva betraktar sektionsskyltarna som en självklart egen typ av skylt. Utställningen *Staden* har sju naturliga delar, och sektionsskyltarna kom, enligt två av informanterna, till på initiativ av formgivaren, för att visa var varje ny del började. Jag väljer ändå att kalla skyltarna *sektionsskyltar* eftersom jag, som besökare, uppfattade dem så vid mitt första besök.

4 Metod

För att undersöka konsekvensen i utställningarna gör jag analyser av sektionsskyltarnas teman, språkhandlingar, modalitet, attityder och perspektiv.

Temaanalysen (se avsnitt 4.1) visar hur väl texterna håller sig till samma teman. Syftet med analysen av språkhandlingar och modalitet (avsnitt 4.2) är att undersöka huruvida besökaren kan känna igen framställningssättet i hela utställningen, eller om detta skiftar. Analysen av perspektivet (avsnitt 4.3) visar vilken ingång läsaren får i texten, ur vilken synvinkel informationen presenteras. Analysen av attityder (avsnitt 4.4) visar vilken inställning texterna har till ämnet. För att undersöka hur sektionsskyltarna förhåller sig till sin introduktionstext använder jag en analysmetod som bygger på propositioner, frågor och förväntningar (se avsnitt 4.5).

Analyserna i avsnitt 4.1 till 4.4 visar alltså hur sektionstexterna förhåller sig till varandra, horisontellt i utställningen. Analysen i avsnitt 4.5 visar istället på hur det vertikala förhållandet, mellan introduktionstexten och varje enskild sektionstext, ser ut. Eftersom utställningar inte är linjära (se avsnitt 1), och kan föra en historia framåt från skylt till skylt, menar jag att det vertikala förhållandet blir extra viktigt.

4.1 Teman

Vad texterna handlar om är naturligtvis centralt. Därför har jag gjort en temaanalys, efter den modell som presenteras i Hellspong och Ledins *Vägar genom texten* (1997). Textens tema finner man, enligt Hellspong och Ledin, genom att ställa frågan ”vad handlar texten om – här eller i stort?” (Hellspong och Ledin, 1997:117).

Hellspong och Ledin skiljer på makrotema och mikrotema. Texten antas ha ett makrotema, alltså ett övergripande tema som gäller texten som helhet. Det temat finns ofta formulerat i textens rubrik. De olika delarnas teman bildar mikrotema. Ett mikrotema kan i sin tur bilda makrotema för ett stycke, som rymmer mikrotema. Analysen syftar till att identifiera de olika temana och deras inbördes hierarki. Därefter presenteras de grafiskt.

För att undvika sammanblandning mellan textens makrotema och delarnas makrotema har jag valt att kalla textens makrotema för *texttema*, och därefter dela in texten i makrotema som rymmer mikrotema.

Texttema
 Makrotema
 Mikrotema

I princip kan varje substantiv i texten uppfattas som ett tema, men Hellspong och Ledin påpekar att det vore ett orealistiskt sätt att läsa på. Läsaren bryr sig inte om alla detaljer (Hellspong och Ledin, 1997:119).

Jag gör en temaanalys på varje text för att undersöka om teman går igen i flera texter. Om alla texter tar upp samma tema är utställningen innehållsligt konsekvent. För att en jämförelse ska bli möjlig försöker jag hålla formuleringarna av temat på en förhållandevis abstrakt nivå.

4.2 Språkhandlingar och modalitet

Språkhandlingar och modalitet visar vad texten gör, och hur säker den är på den information som den förmedlar.

4.2.1 Språkhandlingar

”Språk är ett medel för handling” skriver Hellspong och Ledin (1997:161). En text byggs upp av ett antal handlingar, språkhandlingar. Dessa språkhandlingar kan delas upp i flera kategorier, varav jag berör två: allmänna och speciella (Hellspong och Ledin, 1997:161ff).

Allmänna språkhandlingar är påståenden, frågor, uppmaningar, interjektioner och utrop. Dessa känns igen på sin språkliga form, till exempel ordföljden i frågor. Påståenden ”hävdar något om världen – den må sedan vara verklig, önskad eller påhittad” (Hellspong och Ledin, 1997:161). Med denna vida definition blir påståenden den överlägset vanligaste allmänna språkhandlingen. Påståenden är speciellt vanliga i informativ text (Svensson, 1981:48), och i analysen undersöker jag huruvida texterna alls tar upp någon annan typ av allmän språkhandling.

Speciella språkhandlingar kan ha formen av allmänna språkhandlingar men fylla en annan funktion. Ett påstående kan fylla funktionen av en varning, och en fråga kan tjäna till att bjuda in läsaren snarare än att söka information. I analysen undersöker jag vilka speciella språkhandlingar som texterna använder sig av.

Långa rader av påståenden kan lätt skapa en torr och informativ text. Andra språkhandlingar bryter mönstret och inbjuder läsaren till en mer samtalslik text. Ekarv efterlyser variation i språkhandlingarna (se avsnitt 2.1) och min utgångspunkt är att språkhandlingarna kan variera utan att konsekvensen i texterna rubbas.

4.2.2 Modalitet

En text framställer alltså nästan alltid påståenden om världen. Påståendena kan dock vara av olika art. Vissa kan vara helt säkra, andra mer osäkra och ytterligare andra ha formen av villkor eller antaganden. Påståendena sägs då variera i *modalitet* (Hellspong och Ledin, 1997:133), eller verklighetsstatus (Andersson, 1993:149).

Påståenden är antingen faktiska eller icke-faktiska. Faktiska påståenden säger någonting om vad talaren anser vara verklighet, till exempel ”himlen är blå” (påståendet kan sedan vara sant eller falskt, men det har ingen betydelse för faktiskheten). Icke-faktiska påståenden kan vara potentiella eller irreella (Andersson, 1993:149). Potentiella påståenden visar att talaren tror att något kan vara sant, men kanske inte är det. Hellspong och Ledin (1997:133) kallar dessa påståenden *sannolika*. Irreella påståenden strider mot verkligheten, och är alltså fantasi.

I min analys undersöker jag om alla texter har en konsekvent modalitet i sina påståenden. Inkonsekvens skulle alltså innebära att en sektionstext framställer sitt ämne som något helt säkert, med faktiska påståenden, medan en annan använder icke-faktiska påståenden, och till exempel signalerar en vetenskaplig osäkerhet inför ämnet.

4.3 Perspektiv och presentationer

Textens perspektiv avgör läsarens ingång i historien. Presentationer är ett sätt för skribenten att förmedla information genom någon annans mun.

4.3.1 Perspektiv

En analys av subjektsperspektivet visar ur vems synvinkel texten är skriven. Subjektsperspektiv kan beskrivas och delas upp på många sätt, men jag berör bara några aspekter av det (för en utförlig beskrivning, se Hellspong och Ledin (1997:135-143)).

En text kan ha ett författarperspektiv eller ett aktörsperspektiv. Författarperspektivet innebär att texten berättas ut författarens synvinkel. Författaren kan vara frånvarande, och ”skildra världen som den framträder för vem som helst som betraktar den med en kunnig och oförvillad blick” (Hellspong och Ledin, 1997:136), eller närvarande. Tydligast markeras närvaro genom att författaren skriver ”jag”, men *hen*² kan också vara närvarande genom att uttrycka värderingar eller känslor. Aktörsperspektivet innebär att texten skrivs ur de handlades eget perspektiv. I mitt material innebär det hundägarnas eller stadsinvånarnas perspektiv.

Texten kan också ha olika tidsperspektiv, framtids-, nutids- eller dåtidsperspektiv.

Perspektivet avgör läsarens ingång i texten. Närmar läsaren sig innehållet som en iakttagare eller upplevare? Är texten en beskrivning av något

² För att undvika den klumpiga formuleringen *han eller hon* kommer jag fortsättningsvis att använda *hen* i samma betydelse. *Hen* är en försvenskad form av finskans könsneutrala personliga pronomen *hän*.

samtida eller förgånget? Min utgångspunkt är att ett enhetligt perspektiv är viktigt för utställningarnas konsekvens.

4.3.2 Presentationer

I en undersökning av nyhetspråk gör Jan Svensson (1981) en uppdelning av makrosyntagmer, och tar bland annat upp *presentationsmakrosyntagmer*. Dessa, som jag här efter kallar *presentationer*, visar vem som har talat eller ska tala (Svensson, 1981:50). Genom presentationerna visar sändaren (skribenten eller nyhetsuppläsaren) att påståendet är någon annans, och inte sändarens eget. Presentationerna hjälper alltså sändaren att avsvära sig sanningsvärdet i det sagda. Men presentationerna kan också skapa en närhet mellan läsaren och aktörerna i texten, fastän författarperspektivet behålls. Presentationerna kan alltså fylla flera funktioner.

4.4 Attityder

En text kan tycka demonstrativt bra eller illa om sitt ämne. Dessa attityder påverkar läsaren, som antingen accepterar textens värderingar eller värjer sig mot dem (Hellspong och Ledin, 1997:169). En text som tycker om sitt ämne kan också verka entusiasmerande. Därför undersöker jag sektionstexternas attityder, som jag anser kan skapa märkbara skillnader mellan texterna.

Värderingar kan ta direkta uttryck, ”det här är bra”, eller mindre direkta, i form av värdeord. Det finns två typer av värdeord, plusord och minusord (Hellspong och Ledin, 1997:170). Plusorden visar gillande och minusorden ogillande.

4.5 Frågor och propositioner

Serrell (1996) menar att introduktionstexten bör introducera utställningens övergripande idé (se avsnitt 3.2). Introduktionstexten bör alltså innehålla en eller flera propositioner (Hellspong och Ledin, 1997:122ff) som sedan bekräftas i sektionstexterna. Det innebär att introduktionstexterna hävdar ett förhållande, till exempel ”hundar och människor passar bra för socialt umgänge”, som sektionstexterna sedan håller med om, och ger exempel på. Jag menar att propositionerna skapar förväntningar hos läsaren, som vill att propositionerna ska utvecklas i utställningen. Förväntningarna kan formuleras som frågor, som läsaren söker svar på i utställningen.

Hellspong och Ledin skiljer på makro- och mikropropositioner. Mikropropositionerna är de propositioner som finns i de enskilda styckena. Makropropositionen kan formuleras som hela textens samlade proposition, vilket även kan kallas för den övergripande idén.

Utifrån propositionerna i introduktionstexterna formulerar jag ett litet antal frågor som jag sedan söker svar på i sektionstexterna. Den fråga som bygger på introduktionstextens makroproposition får naturligtvis extra tyngd, eftersom den kan sägas representera den övergripande idén. Eftersom frågorna inte formuleras som direkta frågor i introduktionstexten har jag heller inte sökt efter direkta svar i form av nyckelmeningar eller liknande. Istället läser jag sektionstexterna och försöker aktivt pussla ihop svar med hjälp av den information som texten ger.

En stark koppling mellan introduktionstexten och var och en av sektionstexterna bidrar till utställningens konsekvens genom att den skapar ett idé-samband mellan texterna. Konsekvensen består i att var och en av sektionstexterna står i ett tydligt förhållande till introduktionstexten, och därmed till den övergripande idén.

4.6 Intervjuer

För att få veta hur utställningarna kom till har jag haft informella intervjuer, eller samtal, med fyra inblandade. Samtalen har skett medan vi gått omkring i utställningarna, och byggt på informanternas spontana kommentarer och på öppna frågor. Jag har inte försökt skapa mig en exakt bild av arbetet, främst eftersom det är så pass länge sedan *Staden* gjordes. Informanterna har också ganska varierande minnesbilder av arbetet.

5 Analys av utställningen Hunden

Mitt första intryck av *Hunden* var att utställningen är konsekvent.

5.1 Teman

Varje sektionsskylt har en hundras som texttema. Skylten har rasens namn som rubrik, och rubriken utgör textens första ord. Texten som har rubriken ”Tibetansk mastiff” inleds alltså med ”är en av de äldsta och största hundarna”. Alla texter utom en följer detta mönster. Den avvikande texten har rasen som rubrik, men inleder texten med en ny, fullständig mening.

I sektionsskyltarna har jag identifierat fyra makroteman. Dessa makroteman har i sin tur en rad mikrote-man, se *figur 1*. Siffrorna anger hur många av de tio texterna som tar upp temat. Av figuren kan man utläsa att alla makroteman aktualiseras i alla eller nästan alla texter.

Samarbete mellan hund och människa (10/10)	Hundens praktiska nytta för människan (8/10)
	Hunden i ritualer (2/10)
	Hundens popularitet (3/10)
	Avel (1/10)
Gamla anor (10/10)	Historiska belägg för hundens existens (8/10)
	Hundens ättlingar (2/10)
Kännetecken (9/10)	Utseende (9/10)
	Egenskaper (7/10)
Förekomst (8/10)	Förflyttningar (6/10)

Figur 1 Makro- och mikrote-man i *Hunden*

Alla texter berör samarbetet mellan hund och människa. Åtta av tio texter redogör för hur hunden har använts i praktiskt arbete, de två övriga visar att hunden har använts i ritualer. Alla texter redogör alltså för hur människan haft nytta av hunden i praktiska eller religiösa göromål. En text berättar om hur hunden avlats fram och tre texter om hur populär hunden varit i olika sammanhang.

Alla texter visar att hundrasen har gamla anor. Åtta av tio belägger påståendet med historiska fakta, som att hunden finns avbildad i gravmålningar eller omnämnd i litteraturen.

Nio av tio texter redogör för den aktuella hundrasens kännetecken. Alla dessa beskriver någon del av hundens utseende, sju av dem nämner dessutom någon eller några av hundens egenskaper. Undantaget är *Pekinesen*. I den texten får vi bara veta att den avlats fram för att likna både en drake

och ett lejon. Hur resultatet blev får vi inte veta. Det ska dock påpekas att varje utställningstext hör ihop med ett foto av ett exemplar av hundrasen och en siluett i naturlig storlek. Beskrivningen av hundens utseende finns alltså inte bara i texten.

Åtta av tio texter berättar var hundrasen förekommer. Undantagen är *Tibetansk mastiff*, där själva namnet ger en vägledning, och *Lagotto Romagnolo*. Lagotton har också en härkomstbeteckning i namnet (från Romagna), och i texten står att den alltid funnits i Italiens våtmarker. Dock får läsaren inte veta om den finns kvar där nu, eller om den även finns någon annanstans.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att texterna om hundar håller sig inom fyra makroteman som alla texter, med några undantag, aktualiserar. Undantagen är *Pekinesen*, som inte aktualiserar *Kännetecken*, och *Tibetansk mastiff* och *Lagotto*, som inte aktualiserar *Förekomst*. Utställningstexterna är alltså tematiskt konsekventa.

5.2 Språkhandlingar och modalitet

5.2.1 Språkhandlingar

Alla texter i materialet består nästan uteslutande av den allmänna språkhandlingen *påståenden*. Det enda undantaget är en fråga i slutet av texten om Pekinesen, se nedan. Texterna är alltså nästan helt uteslutande inriktade på att förmedla information genom att framställa fakta.

Sex olika typer av speciella språkhandlingar förekommer. Alla texter innehåller *beskrivningar*, som hjälper läsaren att själv skapa sig en bild av hunden. I sju av tio texter förekommer *jämförelser*, som skapar ett samband mellan till exempel en hund och andra liknande raser. *Förtydliganden*, som förklarar ord eller namn, förekommer i tre texter. En text innehåller ett *exempel*. En text innehåller en *varning*: ”Man ska aldrig provocera en tibetansk mastiff.” I en text, om Pekinesen, förekommer en *inbjudan* till läsaren: ”Vem behöver inte hjälp att bemästra sina demoner?” frågar texten, och lockar läsaren att nicka instämmande.

5.2.2 Modalitet

Alla sektionsskyltar i utställningen är till största delen uppbyggda av faktiska påståenden. Fem av de tio texterna innehåller därutöver potentiella påståenden. Dessa gäller i fyra fall hur hundrasen har förflyttats. Lapphunden, till exempel, ”*kanske* invandrade till den skandinaviska halvön med samerna under istiden” (min kursiv). Texterna använder *kanske*, *förmodligen*, *troligtvis* och *möjligt* för att visa att fakta kring förflyttningen inte är helt säkra. I texten om Lagotton gäller osäkerheten huruvida det verkligen är just Lagotton som är avbildad på gammal keramik, men *förmodligen* är det den.

5.3 Perspektiv och presentationer

5.3.1 Perspektiv

Alla texter i utställningen har ett författarperspektiv. Författaren är frånvarande i bemärkelsen att hen inte skriver ”jag”. Dock är hen i åtta av de tio texterna närvarande genom att vara värderande (se avsnitt 5.4).

Tidsperspektivet varierar mellan nutid och dåtid i fyra kombinationer. Två av texterna använder bara nutidsperspektiv. Två texter har bara dåtidsperspektiv, vilket naturligtvis väcker frågan om huruvida hundrasen fortfarande finns. Den frågan besvaras dock indirekt av det moderna fotot som finns på skylten. Två texter beskriver hundens utseende i nutid, men förekomst och samspel med människan i dåtid, och ger alltså ingen information om hur hunden används i dag. De övriga fyra texterna beskriver både hundens utseende, förekomst och samspel med människan i nutid, men innehåller därutöver inslag i dåtid, som berättar hur hunden använts historiskt.

5.3.2 Presentationer

Fyra av de tio texterna innehåller presentationer. I tre av dessa finns en eller två presentationer, i den återstående finns ett citat, vilket jag uppfattar som en presentation. Texterna har alltså ett mycket tydligt författarperspektiv. Det är skribentens information och åsikter vi tar del av, och hundägarna får inte själva komma till tals i särskilt hög utsträckning.

5.4 Attityder

Åtta av de tio texterna innehåller värderande ord. De flesta är plusord. Lapphunden är till exempel *kraftfull*, canaanhunden *lättlärd*, stövaren *populär*, mastiffen *trevlig*, och både salukin och basenjin är *självständiga*. Terriern är däremot *ilsken* och *rasande*. Med värdeorden skapar texten en relation till hunden. Texten tycker om hundarna, och läsaren uppmanas att göra det samma. Terriern, som är ilsken, kan också vara värd att tycka om, eftersom den riktar sin ilska mot sådant som skadar människorna, till exempel råttor. Genom värdeorden blir texterna mer engagerande, eftersom läsaren uppmanas att tycka om hunden. Två av texterna, om nakenhunden och pekinesen, avviker dock från mönstret genom att helt sakna värdeord.

5.5 Frågor och propositioner

Introduktionstexten hävdar att ny forskning visat att tio hundraser är speciellt ursprungliga och nämner dessa som utställningens tio exempel.

Den påstår också att människans och hundens relation beror av biologiska förutsättningar för socialt umgänge. Texten väcker främst två frågor inför sektionstexterna: Hur ser hundrasens och människans relation ut, och hur gammal är den aktuella hundrasen?

Båda frågorna besvaras av alla texter. Kopplingen mellan introduktionstexten och sektionstexterna är alltså mycket stark. Möjligtvis kan man invända att texten om stövaren har en väl sen datering, medeltiden. De andra hundraserna dateras minst tusen år tillbaka, ofta längre.

Introduktionstexten lägger inte någon speciell tonvikt på en av propositionerna och det finns alltså inte någon helt självklar makroproposition. Med lite god vilja (vilket läsare ofta har) skulle man dock kunna betrakta *hundens och människans relation* som ett slags övergripande idé, som alltså följs upp i alla texter.

6 Analys av utställningen Staden

Mitt första intryck av *Staden* var att utställningen är inkonsekvent, ett intryck som jag även hört andra bekräfta.

6.1 Teman

De sju sektionsskyltarna har alla ett stadsnamn i rubriken. Dock är det inte riktigt så enkelt att den aktuella staden utgör texttema i varje text. Varje skylt handlar naturligtvis i någon mån om den stad som den representerar, men ofta finns en vinkling av texten som gör att jag formulerar texttemat mer specifikt. Texttemana presenteras i Tabell 1 (Auroville har två textteman eftersom skylten är uppdelad i två delar med varsin rubrik).

Två av skyltarna har det gemensamma texttemat *en helig stad*. Tre har texttemat *palatset mitt i staden*. Att tre av skyltarna delar texttema skapar naturligtvis tematisk konsekvens. Samtidigt kan det tyckas förvirrande att temat inte gäller staden, utan palatset, i en utställning som ska handla om just städer.

Tabell 1 Textteman i *Staden*

Auroville 1	Ett idealt samhälle
Auroville 2	En religiös stadsplan
Teotihuacan	En helig stad
Jerusalem	En helig stad
Benin	Palatset mitt i staden
Peking	Palatset mitt i staden
Yogyakarta	Palatset mitt i staden
Benares	Stadens Gud

I de sju sektionstexterna har jag skilt ut tolv makroteman, se figur 2. Några av dessa har även mikroteman. Ingen text aktualiserar alla teman, och inget tema aktualiseras i alla texter. Det tema som förekommer i flest texter är *stadens historia*. Fem texter tar upp detta tema och berättar något om stadens religiösa eller profana historia. Fyra av de sju texterna aktualiserar *stadens centrum*, och berättar alltså något om vad som finns mitt i staden. Några teman tas upp av endast en text, som *härskarens leverne*, *stadens helighet i dag* och *relationen mellan religion och stadsplanering*. Det valigaste är dock att varje tema tas upp på två eller tre skyltar.

Stadens historia (5/7)
Religiös historia (3/7)
Profan historia (2/7)
Stadens geografiska placering (3/7)
Stadens placering i kosmos (4/7)
Stadens invånare (2/7)
Stadens uppbyggnad (2/7)
Stadens centrum (4/7)
Palats (3/7)
Kultplats (3/7)
Relationen mellan religion och stadsplanering (1/7)
Relationen mellan makt och stadsplanering (2/7)
Stadens härskare (3/7)
Religiös makt (3/7)
Profan makt (3/7)
Härskarens liv (1/7)
Stadens helighet i dag (1/7)
Religionens utformning (3/7)
Guden (1/7)
Gudens symbol (1/7)

Figur 2 Makro- och mikroteman i *Staden*

Det finns alltså en viss tematisk konsekvens mellan sektionsskyltarna. De flesta teman som läsaren stöter på har hen redan läst om eller kommer att läsa om igen senare. Det finns dock inget övergripande tema som läsaren finner på varje skylt.

6.2 Språkhandlingar och modalitet

6.2.1 Språkhandlingar

Ingen text använder några andra allmänna språkhandlingar än *påståenden*. Sex speciella språkhandlingar förekommer. Den vanligaste är *beskrivning*, som förekommer i alla texter. Som beskrivning tolkar jag de textpartier som berättar hur staden ser ut, så att läsaren kan bilda sig en uppfattning om det. *Förtydliganden*, ordförklaringar, förekommer i sex av sju texter. Fyra texter innehåller *jämförelser*, tre innehåller *exempel*. Två texter innehåller *förklaringar*, alltså resonemang som visar att en företeelse beror av en annan. En text, om Jerusalem, innehåller en *påminnelse* till läsaren. Den aktualiserar information som den tar för givet att läsaren känner till: ”De politiska strider [...] som vi dagligen underrättas om via olika media, har således en ytterligare dimension ...”.

6.2.2 Modalitet

Alla texter innehåller faktiska påståenden. Tre texter har därutöver inslag av potentiella språkhandlingar. Ett exempel förekommer i vardera texten

om Benin och Jerusalem. Benin har ”omkring 200.000” invånare, och Jerusalems helighet ”kanske omöjliggör” en fredsprocess. Texterna har alltså ett säkert förhållande till sina påståenden. Undantaget är texten om Teotihuacan, som i sina två första stycken har fem potentiella språkhandlingar: Staden hade *kanske* 150 000 invånare. Det var *kanske* runt en helig grotta som staden byggdes. Pilgrimer vallfärdade *säkert* till staden och invånarna uppfattade *säkert* sitt universum på *ungefär* samma sätt som aztekerna.

De potentiella språkhandlingarna ger ett intryck som både kan tolkas som vetenskapligt ödmjukt och som osäkert, och som avviker kraftigt från de annars så säkra texterna.

6.3 Perspektiv och presentationer

6.3.1 Perspektiv

Fyra texter har ett renodlat författarperspektiv. I texterna om Yogyakarta, Benin och Auroville är författaren frånvarande. I texten om Jerusalem är författaren närvarande. Hen skriver inte *jag*, utan *vi*, där läsaren och författaren antas ingå i samma gemenskap. I alla fyra texter är författaren dock närvarande genom de värdeord som används, se avsnitt 6.4 nedan.

Texten om Peking är skriven ur ett aktörsperspektiv. Till exempel står att ”Peking var jordens centrum”. I en text med författarperspektiv skulle ett sådant påstående behöva förses med en presentation. Aktörsperspektivet återkommer i texten om Teotihuacan, där de två första styckena är skrivna av en frånvarande författare, men det sista ur ett aktörsperspektiv. Övergången antyds genom att andra stycket avslutas ”[k]anske uppfattade dessa indianfolk sitt universum ungefär som aztekerna i området gjorde långt senare.”, varpå tredje stycket förklarar en världsbild. Läsaren får själv föreställa sig ett kolon efter andra stycket, som visar att den världsbild som beskrivs är aztekernas. Även texten om Benares innehåller ett inslag av aktörsperspektiv. Den inleds ”Benares är alla gudars stad, men främst Shivas”, vilket jag betraktar som aktörsperspektiv. Redan i nästa mening övergår dock perspektivet till en frånvarande författare, som använder presentationer.

Det vanligaste subjektsperspektivet är alltså en frånvarande författare. Den avvikande texten är den om Peking, där läsaren plötsligt presenteras för den religiösa världsbilden som att den vore självklart sann. Läsaren får själv räkna ut att det inte längre är den objektiva författaren som berättar, utan stadsinvånarna själva.

Även tidsperspektivet varierar. Två av texterna har ett genomgående nutidsperspektiv. Tre har ett nutidsperspektiv med inslag av dåtid. Två har ett genomgående dåtidsperspektiv, vilket är naturligt i texten om ruinstaden

Teotihuacan, men förvånande i texten om Peking. Peking beskrivs helt och hållet historiskt, och läsaren får använda sin egen omvärldskunskap för att få veta att staden fortfarande finns kvar.

6.3.2 Presentationer

Alla texter utom en innehåller presentationer. Fyra av texterna innehåller bara en eller två presentationer, och författaren står alltså själv för större delen av innehållet. Två av texterna, om Yogyakarta och Benin innehåller betydligt fler, fem respektive sju. De många presentationerna i dem skapar en närhet till befolkningen i städerna. Texterna berättar vad just de säger och tror, inte vad som är objektivt sant.

Det är intressant att det är just texten om Teotihuacan som helt saknar presentationer. Den texten använder påfallande många potentiella påståenden (se avsnitt 6.1.2) och ger ett osäkert (eller vetenskapligt försiktigt) intryck. Den har dock inte använt sig av möjligheten att lägga påståenden i andras mun, vilket alla andra texter gjort (se vidare avsnitt 7.1).

6.4 Attityder

Alla sektionsskyftar innehåller någon form av värderande ord, mest plusord. Dessa förekommer dock nästan alltid genom presentationer (se avsnitt 6.3.2). Någoting *sägs* eller *anses* vara gott, sant, modigt eller smärtsamt. Alla texter har dock enstaka exempel på värdeord som kommer direkt från berättaren. I Teotihuacan finns till exempel ”storslagna” tempel. I Benin är offren ”avgörande för rikets välgång”. I Jerusalem är folk förhindrade att handla i ”rationellt samförstånd”. Den enda text som innehåller mer än enstaka exempel på värdeord är texten om Peking, som använder både *perfekt*, *viktig*, *välgång* och *ofärd*, men det har att göra med aktörspektivet (se avsnitt 6.3.1).

6.5 Frågor och propositioner

Inledningstexten består av två delar. I den första beskrivs hur religiösa föreställningar varit centrala för hur städer bildats. Texten hävdar att människor offrat till gudarna för att skapa balans i tillvaron, att detta skedde på speciella kultplatser där kontakt med gudarna kunde upprättas (världsaxlar), och slutligen att städer ofta byggs just på dessa kultplatser. Jag uppfattar det sista påståendet som textens makroproposition

I den andra delen räknar texten upp de sju städerna som ingår i utställningen och förklarar att dessa utgör exempel på hur städer byggts på kultplatser *eller* hur en härskare varit central för staden. Den säger också att många av städerna är centrum för tillbedjan än i dag.

Jag menar att läsaren tar med sig tre frågor/förväntningar när hen går från inledningen och ut i utställningen:

1. Utgör den aktuella staden en världsaxel där kontakt med gudarna kan skapas?
2. Vad är staden centrerad kring?
 - a. En kultplats?
 - b. En härskare?
3. Är den aktuella staden centrum för tillbedjan än i dag?

I fråga två har introduktionstextens första hälft skapat extra höga förväntningar på alternativ a, men jag anser frågan vara besvarad om texten nämner en central härskare, eftersom introduktionstexten i den andra delen faktiskt skriver *eller*. I tabell 2 markeras besvarade frågor med ett X och icke-besvarade med –.

Tabell 2 Besvarade frågor i *Staden*

	Fråga 1	Fråga 2a	Fråga 2b	Fråga 3
Yogyakarta	X	–	–	X
Jerusalem	X	–	–	X
Benin	X	–	X	X
Peking	X	–	X	–
Teotihuacan	X	X	–	X
Auroville	X	–	–	X
Benares	X	X	–	X

Alla texter svarar på den första frågan, på olika sätt. Bara Benares gör det dock uttryckligt. I de andra texterna får läsaren veta att staden ligger mitt i världen, att det emanerar en andlig kraft från palatset eller att Guds närvaro kan förnimmas på vissa platser i staden, och får därefter själv göra kopplingen till världsaxlarna.

En text, om Teotihuacan, berättar att staden tillkommit kring en kultplats. Texten om Benares berättar att Shiva uppenbarats på platsen och att det enligt myten är därför staden Benares ligger där den ligger. Introduktionstextens makroproposition följs alltså bara upp på två skyltar. Två texter tar i stället fasta på att staden har en central härskare. Tre texter svarar inte alls på fråga två.

Fem av texterna svarar på tredje frågan, och berättar att staden är helig i dag. Därtill kan fogas Teotihuacan, där läsaren kanske gissar att staden inte är helig längre eftersom det är en ruinstad. Endast texten om Peking utelämnar helt frågan om stadens helighet i dag.

Den första och sista frågan blir besvarade i nästan alla texter, om läsaren själv analyserar informationen. Det är dock anmärkningsvärt att bara två texter tar upp introduktionstextens makroproposition.

Kopplingen mellan städer och kultplatser är introduktionstextens makroproposition, och ger intryck av att vara utställningens övergripande idé. En besökare som tar den förväntningen med sig ut i utställningen kommer dock att bli besviken.

7 Resultat

Utgångspunkten för analysen var mitt första intryck av utställningarna, alltså att *Hunden* är konsekvent och att *Staden* inte är det. Mitt intryck av *Staden* stöddes dessutom av andra jag talat med. Analysen ger belägg för de intrycken, och visar vilka faktorer som kan variera utan att helhetsintrycket blir inkonsekvent, och vilka som inte kan det. Intervjuerna med skribenterna ger en bild av hur arbetet med texterna går till.

7.1 Konsekvens beror av flera faktorer

Hundens tematik är i princip fullständigt konsekvent. Texterna håller sig till några få makroteman som nästan alla texter realiserar. *Staden* saknar denna tematiska konsekvens. Utställningen rymmer många makroteman, och inget makrotema finns i alla texter. Läsaren kan alltså inte veta vad hen ska förvänta sig att få veta inför varje ny skylt. På samma sätt är kopplingen mellan introduktionstexten och sektionstexterna stark i *Hunden* men svag i *Staden*. *Hunden* förmedlar därigenom en övergripande idé, vilket *Staden* inte gör.

Min bedömning är att det är just dessa två faktorer, tematiken och kopplingen mellan introduktionstexten och sektionstexterna, som är allra viktigast för utställningens konsekvens. Kopplingen mellan introduktionstexten och sektionstexterna förmedlar en övergripande idé som hjälper läsaren att placera all ny information i ett sammanhang. En konsekvent tematik bildar ett skelett kring vilket läsaren kan strukturera informationen och sätta den i relation till idén. *Stadens* inkonsekvens i dessa avseenden är alltså den främsta orsaken till att jag och andra uppfattade utställningen som inkonsekvent och förvirrande. Att en konsekvent tematik är viktig märks även i *Hunden*, eftersom två av makrotemana fattas i vissa texter. I de texterna skapas ett tydligt tomrum kring den saknade informationen.

Hunden har också ett konsekvent subjektsperspektiv, vilket *Staden* saknar. Inkonsekvens i subjektsperspektivet är problematiskt eftersom det kan vara svårt för en läsare att sätta fingret på det. Övergången från en frånvarande författare till ett aktörsperspektiv är svår att upptäcka, och läsaren uppfattar nog inte direkt att informationen plötsligt förmedlas av en partisk aktör, och inte av en forskare. Inkonsekvens blir därför förvirrande.

Även tidsperspektivet kan ställa till förvirring. Tidsperspektivet bestäms i allmänhet av den historia som ska förmedlas. Variation i tidsperspektivet tolkas alltså som en variation i egenskaperna hos själva historien. När en hundras beskrivs ur nutidsperspektiv och nästa ras ur dåtidsperspektiv leds läsaren att tro att en hundras finns kvar och den andra är utdöd, en tolkning som motsägs av annan information i utställningen. Utställningarnas inkonsekventa tidsperspektiv blir därför förvirrande för läsaren.

I *Hunden* är attityden till större delen positiv, med flera plusord i varje text. Det skapar en trevlig ton i utställningen som lockar läsaren att tycka om innehållet. I *Staden* är attityden mer neutral och också mer konsekvent än i *Hunden*, som har två helt neutrala texter. De avvikande texterna i *Hunden* blir påfallande torra och trista i jämförelse med resten av utställningen. I *Hunden* finns också en text med flera minusord, men den blir inte lika påfallande avvikande som de neutrala texterna. Det avgörande verkar vara att texten har en markerad attityd, inte hurvida attityden är positiv eller negativ.

Språkhandlingarna varierar något i båda utställningarna. Det verkar som att språkhandlingarna kan variera fritt utan att inkonsekvens uppstår. Mitt intryck är dock att inkonsekvens skulle uppstå om vissa texter använde många typer av språkhandlingar och andra texter bara en typ, alltså att konsekvensen består i att språkhandlingarna varierar, inte *hur*. För att belägga den slutsatsen skulle jag dock behöva studera ett annat material än det aktuella.

Den vetenskapliga säkerheten inför olika delar av en utställning kan naturligtvis variera, vilket jag utgår från att en besökare förstår. Därför leder variation i modaliteten inte nödvändigtvis till inkonsekvens. I *Hunden* finns potentiella språkhandlingar i några texter utan att jag får intryck av inkonsekvens. I *Staden* förekommer dock en text med påfallande många potentiella språkhandlingar vilket blir avvikande och därmed inkonsekvent. En viss variation kan alltså förekomma, men inte för stora avvikelser.

Vetenskaplig osäkerhet visar sig ta olika uttryck i *Staden*. De olika skribenterna har använt sig av olika strategier när de inte helt och hållet velat stå för sanningshalten i sina påståenden. I *Peking* används aktörs-perspektiv. I *Teotihuacan* användes potentiella språkhandlingar. *Benares* och *Yogyakarta* använder presentationer. De övriga blandar de två senare. De olika strategierna skapar inkonsekvens, men även olika intryck. Potentiella språkhandlingar visar tydligare att skribenten inte är helt säker på sanningshalten, och att det alltså är frågan om vetenskaplig osäkerhet. Aktörs-perspektiv och presentationer har primärt andra effekter, nämligen att förmedla en närhet till de berörda människorna. Att skribenten har möjlighet att dölja sin osäkerhet i presentationerna tänker säkert inte läsaren på. De olika strategierna har alltså olika effekt och passar därmed inte alltid samma ändamål. Skribenterna kan alltså tvingas till variation. En viss variation behöver dock inte leda till inkonsekvens, vilket blir tydligt i *Hunden*, där en viss variation i modalitet och presentationer förekommer, utan att det leder till inkonsekvens.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att

- teman, subjektsperspektiv och tidsperspektiv bör vara konsekventa.
- språkhandlingar och attityder bör variera på ett konsekvent sätt.
- kopplingen mellan introduktionstexten och sektionstexterna bör vara stark.
- osäkerhet bör behandlas på ett konsekvent sätt genom användningen av presentationer, modalitet och perspektiv.

7.2 Språket diskuteras redan på museet

I början av mitt arbete trodde jag att inkonsekvenserna i texterna i många fall berodde av att skribenterna var omedvetna om de språkliga faktorerna, och alltså inte riktigt såg skillnaderna. Under mina samtal med skribenterna har det dock framkommit att de är medvetna om flera av de faktorer som jag tar upp i min analys, speciellt diskuteras tidsperspektivet. En informant säger att hen skriver i ”etnografiskt presens”, alltså att hen skriver om något förgånget som om det vore aktuellt. Hen beskriver det som tidlöst snarare än samtida, men kan inte redogöra för hur läsaren ska kunna uppfatta skillnaden.

Ett alternativ till etnografiskt presens är en form av dåtidstempus, som signalerar att den världsbild som förmedlas inte längre är aktuell. Båda dessa tempus finns företrädna i *Staden*. Texten om Peking berättas i dåtid för att visa att styrelseskicket och världsbilden tillhör det förgångna. Texten om Benin berättas i nutid, men under mina samtal med intendenterna får jag veta att inte heller den historien är aktuell, och att det alltså är fråga om etnografiskt presens. Tempus är alltså ingen enkel fråga, och vilket tempus man väljer måste naturligtvis variera mellan olika utställningar, men läsaren är definitivt hjälpt av att det finns en konsekvens inom utställningarna.

Även subjektsperspektivet kommer spontant upp under samtalet med en av intendenterna. Vem som berättar är en känslig fråga. En informant föreslår att skyltarna borde vara signerade, för att visa att det faktiskt finns en skribent bakom orden. Dock kommenterar hen inte den rent språkliga aspekten av perspektivet.

Diskussioner kring texter i allmänhet förekommer alltså, men inte några rent praktiskt inriktade diskussioner i samband med skrivandet. Sådana diskussioner verkar vara känsliga, och man undviker dem gärna.

Dessutom finns en estetisk konflikt. Utställningsarkitekterna, liksom flera av intendenterna, tycker att skyltar är fula. När föremålen arrangerats i en monter vill man inte störa intrycket med en skylt. En informant talar lite skämtsamt om ”nedlusning”. Skyltarna verkar komma till på slutet, som ett nödvändigt ont, istället för att tas med i planeringen redan från början, när man bestämmer hur landskapet och montrarna ska se ut.

8 Diskussion av resultaten

En utställning kommer knappast till utan att det finns en övergripande idé. Varför skulle man göra en utställning om man inte hade något speciellt som man ville berätta om? Idén kan dock vara mer eller mindre medvetet formulerad, och framför allt verkar idén kunna vara mer eller mindre delad av de inblandade på museet. Mina informanter har alla spontant formulerat en koncis övergripande idé för utställningen *Staden*, men dessa har haft ganska lite gemensamt med varandra. Den övergripande idén är inte till någon nytta om den inte delas av alla inblandade, och om den inte kommer till uttryck i själva utställningen.

8.1 Samordningen måste börja tidigt

Min analys visar att konsekvensen inom utställningarna vacklar, speciellt inom *Staden*. Problemen ligger på flera olika nivåer, och skulle knappast ha försvunnit spontant bara med hjälp av en delad övergripande idé. Museet har en redaktör, som informanterna verkar hysa stor tilltro till. De beskriver att det är redaktörens uppgift att ”tvätta” texterna och ordna så att de ”talar med en tunga”. Men olikheterna mellan texterna är för stora för att en redigerare ska kunna ordna till dem på slutet. I *Staden* fanns ju inte heller tid för redaktören att alls titta på texterna. När texterna redan är klara och utställningen färdigbyggd är det för sent att försöka samordna dem. Arbetet med samordning borde börja mycket tidigare, redan innan någon text alls skrivits. Ytterligare en faktor som talar för att starta samordning tidigt är att många skribenter tycker illa om att någon ”petar” i deras texter, och att omfattande redigering kan bli en källa till onödiga konflikter.

Att arbetet med texter till utställningar är konfliktfyllt bekräftas av alla jag talat med på museet. Man undviker gärna ämnen som tempus och perspektiv, och praktiskt inriktade språkdiskussioner inför utställningarna förekommer inte. Min uppfattning är dock att alla inblandade skulle tjäna på sådana diskussioner, främst läsarna men även skribenterna själva. I avsnitt nio, nedan, ger jag exempel på frågor som skulle kunna ligga till grund för diskussionerna, och skisserar en arbetsgång för skrivandet.

8.2 En skribent eller flera?

Jag tror inte att det behöver vara negativt att det finns flera skribenter i en utställning, förutsatt att skribenterna samarbetar. Men för att de många skribenterna ska kunna producera en konsekvent utställning krävs ett medvetet textarbete. Jag tror också att det behövs en samordnande projektledare som kan leda diskussioner och ta fram tydliga riktlinjer för teman, perspektiv och liknande. Jag menar också att det är viktigt att ha en tydligt formulerad övergripande idé för utställningen. När flera skribenter är

inblandade kan det också vara lämpligt att man skriver introduktionstexten tillsammans, i ett tidigt skede av arbetet.

För en ensam skribent kan många problem lösa sig naturligt. Kopplingen mellan introduktionstexten och den övriga utställningen blir naturlig, när det är skribenten själv som formulerat både den övergripande idén och introduktionstexten. Att ha en ensam skribent är dock inte någon universal-lösning. Analysen av *Hunden* visar att inkonsekvenser kan uppstå ändå.

Ett tredje alternativ är att anlita en extern skribent. Det löser inte heller med nödvändighet alla problem, även om en professionell skribent säkert kan vara medveten om många av de faktorer som skapar konsekvens. Mina informanter tror att det skulle ta mycket tid att förse skribenten med de kunskaper som ska förmedlas, och att det skulle skapa mer jobb för alla inblandade. Huruvida det stämmer eller inte är svårt att avgöra utan att försöka. Det finns säkert flera sätt att organisera ett sådant arbete, och Elisabeth Olofsson, som har försökt, rekommenderar det (Olofsson, 1991).

Men det finns trots allt många fördelar med att det är den som vet mest, experten eller intendenten, som skriver skylttexterna, och mitt samlade intryck är att en utställning mycket väl skulle kunna bli både konsekvent och bra även när många skribenter är inblandade. Det kan dock knappast ske spontant. Det kräver en medvetenhet kring språket, och att man vågar diskutera de olika faktorerna och komma överens om en gemensam hållning. Det kräver också att utställningsarkitekten redan från början planerar för skyltar, och att man bestämmer sig för ett visst antal skylt-typer, och vilken funktion de olika typerna ska fylla. Om arbetet ska bli lyckat krävs en projektledare som vågar ta upp även känsliga frågor. Kanske borde en sådan rekryteras utifrån, åtminstone under de första gångerna som man prövar det nya arbetssättet. Känsliga frågor går inte alltid att lösa internt.

9 Råd till museiskribenter

För att en utställning ska kunna bli konsekvent krävs samarbete, även på detaljnivå. Först när alla inblandade strävar mot samma mål kan resultatet blir en enhetlig utställning. Det gäller inte bara skribenterna, utan även dem som väljer ut föremål, arrangerar montrar och bygger utställningslandskapet. Diskutera tidigt fram utställningens övergripande idé och formulera den som ett påstående. Vad vill ni säga med utställningen?

När utställningens idé är formulerad bestämmer ni hur idén ska kunna föras fram. Vilka exempel ska belysa idén? Vilka aspekter eller problem vill ni ta upp? Kom ihåg att alla utställningens delar ska förhålla sig till den övergripande idén på ett sätt som besökaren lätt kan upptäcka. Bestäm också vilka olika sorters skyltar ni vill använda, och vilken funktion varje skylttyp ska fylla.

Skriv introduktionstexten tillsammans. Introduktionstexten ska föra fram och förklara den övergripande idén, och berätta hur utställningen är uppbyggd, alltså vilka delar den består av och hur de förhåller sig till varandra. Det är viktigt att ni är överens om formuleringarna.

När ni bestämt vem som ska skriva vad, diskutera följande:

- Vem är det som berättar? Ska ni skriva texterna ur ert eget perspektiv som sakkunniga, eller ur någon annans? Diskutera också hur perspektivet kommer att synas i texterna.
- Vilket tempus ska ni använda?
- Hur värderande vill ni vara? Ska besökaren tycka om utställningens ämne, eller reagera mot det? Och ska ni föra fram era värderingar direkt, eller bara tala om vad andra tycker?
- Hur säkra är ni på fakta? Om det finns osäkra fakta, hur ska den hanteras? Hur mycket måste ni gardera er, och på vilket sätt?
- Vill ni bara informera besökarna, eller vill ni också få dem att handla, eller att tänka efter? Hur ska ni i så fall uppnå det? Ska ni använda er av frågor och uppmaningar i texterna?

Alla texter behöver inte vara likadana på alla punkter, men skillnaderna bör vara genomtänkta.

Om flera texter ska utgöra exempel på samma sak så bör ni komma överens om vilka aspekter, teman, av exemplen ni ska ta upp. Alla teman behöver inte vara gemensamma, men några måste vara det.

Läs varandras texter kontinuerligt. Försök betrakta texterna som ett resultat av ett samarbete, inte som någonting personligt.

Skriv enkelt och lättläst, till exempel med utgångspunkt i de råd som finns i *Smaka på orden* (1991).

Källor och litteratur

Litteraturlista

- Anderson, Erik, 1993: *Grammatik från grunden*. Uppsala: Hallgren och Fallgren Studieförlag AB.
- Ekarv, Margareta, 1991, "Del 1" I: Ed, Björn, Ekarv, Margareta & Olofsson, Elisabet, 1991: *Smaka på orden. Om texter i utställningar*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Hellspong, Lennart & Ledin, Per, 1997: *Vägar genom texten. Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Ledin, Per, 1997: "Intertextualitet, smärta och ett mångstämmigt Apotek" I: *Till Barbro. Texter och tolkningar tillägnade Barbro Söderberg den 23 september 1997*. Stockholm: Institutionen för nordiska språk.
- Olofsson, Elisabet, 1991, "Del 3" I: Ed, Björn, Ekarv, Margareta & Olofsson, Elisabet, 1991: *Smaka på orden. Om texter i utställningar*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Serrell, Beverly, 1996: *Exhibit Labels. An interpretive Approach*. USA: AltaMira Press.
- Sundström, Terese, 1996: *Utställningstexter på Folkets museum etnografiska*. Examensarbete Språkkonsultlinjen, Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet.
- Svensson, Jan, 1981: *Etermediernas nyhetsspråk 2. Studier över innehåll och informationsstruktur*. Lund: Studentlitteratur.

Digitala källor

- Etnografiska museets hemsida, <http://www.etnografiska.se> (december 2004)
- Stockholms museer, <http://www.stockholmsmuseer.se> (december 2004)

Källförteckning

- Skyltar i utställningen *Staden – speglingar av kosmos*, permanent utställning på Etnografiska museet sedan 1998.
- Skyltar ur utställningen *Världens hundar*, tillfällig utställning visad på Etnografiska museet under sommaren 2004.

Bilaga 1 Bilder från utställningen Hunden

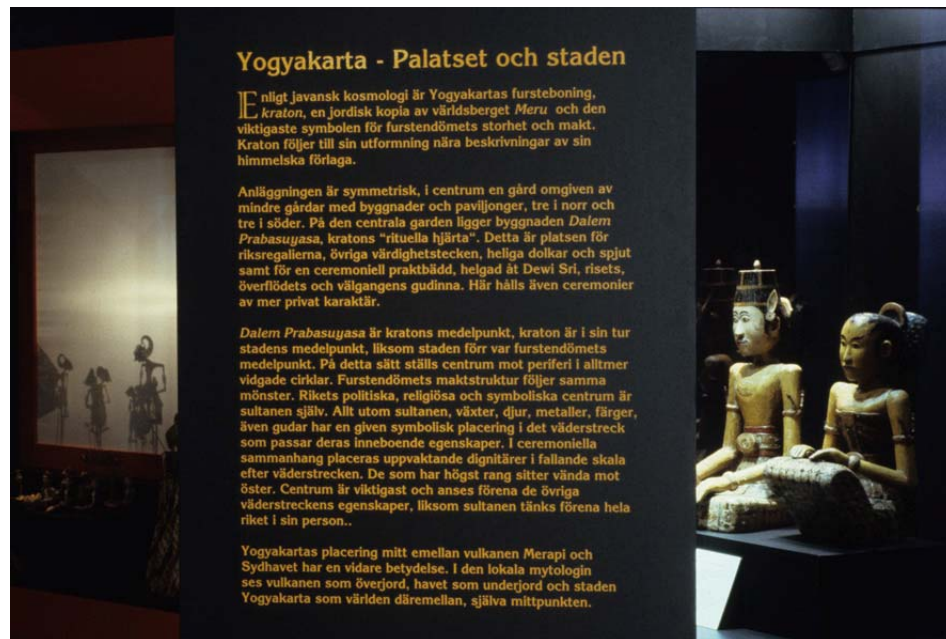

Skylt med inledningstexten till vänster och texten om den tibetanska mastiffen till höger. I mitten ett foto av mastiffen. I den resterande utställningen fanns endast en text och ett foto på varje skylt.

Siluetten av den tibetanska mastiffen. I bakgrunden syns trädgården där de övriga skyltarna fanns uppsatta.

Bilaga 2 Bild från utställningen Staden

Sektionsskylt för avdelningen om Yogyakarta. I bakgrunden syns utställningsföremål och en installation, en skuggteater.